

Stine Thygesen

Dansk pædagogisk Tidsskrift 1953-2013 – fra entydige svar til kritiske spørgsmål

Denne artikel er blevet til på baggrund af en analyse af Dansk pædagogisk Tidsskrift. Den undersøger udviklingen af samspillet mellem foreskrivende og beskrivende aspekter gennem tidsskriftets 60 år lange historie. I 1950'erne og 60'erne havde artiklerne hovedsagligt fokus på didaktik og pædagogisk psykologi. Det foreskrivende aspekt var klart og tydeligt. Artiklerne leverede anvisninger og gode råd til pædagoger, lærere og skolepsykologer. I de senere årtier er disse bidrag erstattet af artikler, som forholder sig kritisk til samfundstendenser og uddannelsespolitiske reformer - og her ligger de foreskrivende aspekter mere implicit i analyserne. I dag, hvor forventningerne til pædagogisk forskning er under forandring og hvor pædagogisk teori bevæges i en anvendelsesorienteret retning, ser det ud til at Dansk pædagogisk Tidsskrift bevæger sig mod strømmen og i højere grad bidrager med nuancerende spørgsmål end med entydige svar.

Da pædagogik som videnskabsfag oprettedes i 1955, blev det bl.a. begrundet med ønsket om på videnskabeligt grundlag at kunne kvalificere den offentlige debat om opdragelse og uddannelse forud for uddannelsespolitiske tiltag.

I dag er forventningerne til, hvad videnskaben skal og kan – i relation til uddannelsesplanlægning – under forandring. Grænsen mellem politik og videnskab synes at blive udvisket. Det forventes at pædagogisk forskning (baseret på evidens) har stor udsigelseskraft og direkte kan anvendes til at forbedre uddannelsessystemet, så nationens konkurrenceevne på det globale marked sikres.

Peter Ø. Andersen (2011) skitserer som en generel problematik, at pædagogisk viden er meget kompleks, men at megen vidensproduktion er temmelig forenklet. Et eksempel herpå er de mange evalueringsarbejder, som på én gang skal være videnskabelige OG politisk anvendelige. Det der skal evalueres på er gerne politisk bestemt og nøje afgrænset. Økonomiske faktorer får betydning for resultatet, der kan have en tendens til at være givet på forhånd. Evalueringsforskning kan på den måde ofte komme til at fungere som ”en legitim udpegning af problemområder, der således blotlægges til reformer” (Andersen 2011: 156).

Det er ikke kun politikere og forvaltere der forventer, at pædagogisk teori kan anvendes i praksis. Det gør også de professioner, der har med pædagogik at gøre, samt forældre og folk i

almindelighed. Pædagogisk teori og videnskab må kunne sige os noget om, hvad der er det rigtige at gøre i forskellige opdragelsesmæssige sammenhænge. Pædagogisk forskning må altså udover at kunne beskrive de kulturelle fænomener, som pædagogikken udgør, også kunne give gode råd eller endda opstille regler.

Men det klare skel der engang var mellem beskrivende og foreskrivende aspekter i pædagogisk teori, kan i dag være vanskeligt at få øje på.

Sondring mellem foreskrivende og beskrivende aspekter

Knud Grue-Sørensen¹ sondring mellem pædagogisk teori, der betragter opdragelse som henholdsvis ”en forestående opgave” og ”en foreliggende kendsgerning” (Grue-Sørensen 1974: 271) indrammer en opdeling i foreskrivende og beskrivende perspektiver.

Til sidstnævnte perspektiv knyttes iagttagelser og analyser af fx forandringer af forskellige opdragelses- og undervisningsformer. Pædagogisk teori trækker i den forbindelse på historien og samfundsvidenskaberne.

Pædagogik opfattes af mange som vejledning i opdragelsesmæssige spørgsmål. Foreskrivende teorier underopdeler Grue-Sørensen yderligere i kategorierne mål og midler.

Opdragelsens mål grunder på overvejelser om, hvilken type menneske man ønsker at opdrage til. Det er et etisk spørgsmål som er knyttet til ens menneske- og samfundssyn. Mange pædagogiske spørgsmål er det vanskeligt at undersøge videnskabeligt, fordi svaret vil afhænge af ens værdier og holdninger – og de er dermed et filosofisk anliggende.

Psykologien og didaktikken kan bidrage med teknisk foreskrivende anvisninger, hvad angår undervisningens midler. Desuden peger Grue-Sørensen på, at pædagogikken også er præget af forskrifter baseret på erfaringer med en – ikke videnskabelig – men professionel pædagogisk praksis. Den type forskrifter kalder han almindelig sund fornuft, eller ”common sense” (Grue-Sørensen 1965: 23).

En undersøgelse af Dansk pædagogisk Tidsskrift

Som den pædagogiske videnskab har udviklet sig, er en skarp skelnen mellem beskrivende og foreskrivende pædagogisk videnskab blevet mindre klar. Analyser der umiddelbart har form af *beskrivelser* af pædagogiske fænomener, kan mere eller mindre implicit bære på en kritik, som igen kan omsættes til – eller anvendes som – *forskrift*. At grænserne mellem beskrivende og

foreskrivende teorier er ved at skride, betyder ifølge Peter Ø. Andersen ikke, at de bør opgives. Derimod må det betragtes som et vilkår, at den pædagogiske videnskab befinder sig i spændingen mellem disse modsatrettede perspektiver (Andersen 2012: 95-98).

Spørgsmålet er, hvordan udviklingen af samspillet mellem beskrivende og foreskrivende aspekter finder sted i Dansk pædagogisk Tidsskrift.

Dansk pædagogisk Tidsskrift er siden 1953 udkommet med 4-10 numre pr. årgang af varierende omfang. For at skabe et samlet overblik over udviklingen i hele perioden er 3. nummer – hvert 4. år valgt ud til analyse. I alt 15 numre er læst og analyseret med Grue-Sørensens kategoriseringer som det teoretiske grundlag. Undervejs i undersøgelsen er den teoretiske ramme tilføjet nogle kategorier, efterhånden som forskellige mønstre fremstod af materialet. Til eksempel kan nævnes det forhold, at forfatternes erhvervsmæssige baggrunde i udpræget grad forandres i tidsskriftets historie, hvilket kan tænkes at spille ind på udviklingen af samspillet mellem beskrivende og foreskrivende aspekter.

For at skabe overblik over materialet og få øje på generelle træk ved udviklingen, er analyser af hver enkelt artikel samlet i en sammenfattende artikeloversigt. På baggrund heraf udledes centrale pointer, som i det følgende beskrives ved at eksemplificere gennem udvalgte artikler, der har en repræsentativ karakter.

Foreskrivende og rettet mod praksis

I 1950'erne og 60'erne har størstedelen af artiklerne i Dansk pædagogisk Tidsskrift fokus på psykologiske og didaktiske emner. I 1969 udgives et særnummer, der præsenterer Piagets teorier om barnets kognitive udvikling. Artiklerne i dette nummer er for en stor dels vedkommende rent redegørende.

Det dominerende perspektiv i de første årtier er dog det foreskrivende. Fx giver børnepsykiater Elis G. Regnér (1961) i artiklen *Disciplin och mentalhygien* anvisninger på, hvad lærere skal stille op med vanskelige og utilpassede elever i skolen. Psykolog Rasmus Jakobsen (1961) forklarer i *Børn og taknemmelighed*, hvordan forældre ved at være gode rollemodeller – frem for at gennemtvunge taksigelsesceremonier – kan opdrage deres børn til at vise (oprigtig) taknemmelighed, når de fx modtager en gave.

En del artikler omhandler altså barnets psykologi og opdragelse, men de fleste artikler med klare foreskrivende perspektiver, berører undervisningens mål og midler. Disse didaktiske bidrag

optræder regelmæssigt fra tidsskriftets debut og op til begyndelsen af 90'erne. I starten af perioden lægges der størst vægt på at beskrive *midlerne*, men op gennem 1970'erne og 80'erne er det mere undervisningens *mål* – fx opdragelse til bæredygtig og økologisk levevis – der er i centrum.

De didaktiske artikler fra 1950'erne og 60'erne er meget konkrete i deres fremstillingsform. Med artiklen *Om læsning* opstiller kommunelærer B. B. Møller (1953) kriterier for, hvad en god læsebog skal kunne. Adjunkt Aage Kabells (1957) artikel *Frimærker i undervisningen* og førstelærer Johannes Hagemanns (1957) *Et F.N.-grupperarbejde i 7. klasse* kan læses som undervisningsmanualer. Det er artikler, der er baseret på praktiske pædagogiske erfaringer, og som med Grue-Sørensens terminologi kan kaldes *common sense*.

Fra den erfarne praktiker

Almindelig sund fornuft og egne erfaringer synes at være baggrunden for skolepsykolog Ester Herlaks (1957) artikel *Lidt om læseundervisning i 1. kl.*

”Der kan ingen tvivl være om, at det er godt lige fra starten at indstille børnene på, at læsning og skrivning kan bruges til noget nyttigt. Det gøres f.eks. ved, at børnene har et kort med deres navn stående på bordet, ved at skrive et ord eller to under børnenes tegninger og ved at lave små historier om, hvad der foregår i klassen eller om, at Peter har et æble.” (Herlak 1957: 105)

Der gives konkret vejledning vedrørende valg af undervisningsmateriale- og metoder, samt en indføring i hvordan tests anvendes, og hvordan undervisningen tilpasses den enkelte elevs behov. Det, der gør artiklen værd at trække frem som eksempel, er dens måde at være direkte vejledende for pædagogisk praksis på.

”Det er jo en almindelig pædagogisk regel, at man ikke må gå videre til noget, før grundlaget er i orden. Det er noget, vi alle ved, og det er så selvindlysende rigtigt, men i det daglige skolearbejde sker der vist mange forsyndelser mod denne regel (...) Mange tilfælde af læseretardering ville kunne undgås, hvis man kunne gennemføre, at børnene havde lært det, der skulle læres på et bestemt trin, før man gik videre til det næste” (Herlak 1957: 108-109).

Artiklen er et eksempel på en systematisk vejledning i, hvordan undervisning planlægges, gennemføres og løbende evalueres. Denne direkte teknisk foreskrivende tilgang, baseret på egne erfaringer, er temmelig kendetegnende for artiklerne i 1950'erne og 60'erne.

Et eksempel til efterlevelse

I 1960'erne og 70'erne ses i DpT en vis interesse for andre landes pædagogik. Psykolog Arne Sjølund (1977) artikel *Børnehavens plads i det sovjetiske uddannelsessystem* kan relateres til den hovedretning inden for komparativ pædagogik, som fortrinsvis interesserer sig for de kommunistiske lande (Se Grue-Sørensen 1974: 182).

I denne sammenhæng tjener artiklen som eksempel på et særligt samspil mellem beskrivende og foreskrivende perspektiver. Den beskrivende del tegner billedet af et ideal – fundet i det sovjetiske uddannelsessystem, startende med børnehaven fordi ”den tidlige barndom er den vigtigste periode for dannelsen af menneskets karakter” (Sjølund 1977: 128). Det kommunistiske samfund er under opbygning, og derfor er udviklingen af en karakterdannende børnehavepædagogik, der kan understøtte et sådant samfund helt central. Man vil opdrage alsidige og lykkelige mennesker, frigjort af kapitalismen. Løbende som idealet skrives frem, giver Sjølund anbefalinger til ændringer af det danske skolesystem.

Artiklen beskriver børnehavens systematiske arbejde med hvert enkelt barn. For at opnå en harmonisk udvikling, skal børnene stimuleres fysisk, æstetisk, moralsk og mentalt fra de er ganske små. Som en del af institutionens praksis følges børnenes udvikling nøje af læger og psykologer.

Første halvdel af Sjølunds artikel er en rent objektiv beskrivelse. Herefter træder forfatterens egne holdninger frem gennem sammenligning med danske forhold, som ønskes forbedret i overensstemmelse med det sovjetiske ideal. Det er heri det foreskrivende består. Ved at fremhæve den sovjetiske model som et forbillede, skrives det frem, hvordan vi bør indrette børnehaven i Danmark, hvis vi vil opdrage til ”den alsidigt udviklede harmoniske personlighed” (Sjølund 1977: 142).

Fra common sense til akademisk kritik

I Hofstetter og Schneuwly (2002) analyse af etableringen af pædagogik som videnskab i Europa sammenkædes social- og uddannelsespolitiske reformer med fremkomsten af forskellige former for institutionalisering af pædagogikken, som fx pædagogiske tidsskrifter. Det praktiske og det videnskabelige felt er ikke tydeligt afgrænset fra hinanden, og det kan være vanskeligt at skelne mellem videnskabelige og mere praksisrettede pædagogiske tidsskrifter. Op gennem det 20. århundrede bliver sondringen herimellem tydeligere (Hofstetter & Schneuwly 2002: 3-4+13).

En lignende tendens er at finde i DpT. I løbet af tidsskriftets historie sker der en forandring af, hvem der bidrager med artikler. Og forfatternes erhvervsmæssige baggrunde ses afspejlet i artiklernes indhold og perspektiv.

I de første årtier af DpT's historie er forfatterne overvejende beskæftiget i relation til en pædagogisk praksis. Det er typisk lærere, skoleledere, psykologer og skolepsykologer. Denne gruppe udgør i 1950'-60'erne over halvdelen af tidsskriftets bidragsydere. Efterfølgende stiger andelen af skribenter som til daglig beskæftiger sig med pædagogik på teoretisk plan, således at de i dag udgør langt størstedelen. I dag er det primært ansatte ved universiteter og andre højere læreanstalter, der bidrager med artikler til DpT.

Ændringen af forfattersammensætningen kan være med til at forklare udviklingen fra eksplicit foreskrivende artikler rettet mod praksis til mere beskrivende, forklarende og analyserende artikler.

Også sammensætningen af tidsskriftets redaktionsmedlemmer forandres. Efter at have læst artikler fordelt over hele perioden, er det klart, at der i redaktionen har været nogle bærende kræfter, som har haft stor betydning for tidsskriftets udformning og udtryk. I analysen, der ligger til grund for denne artikel, er fokus dog rettet mod forfatternes erhvervsmæssige baggrunde, men det kunne også være relevant at undersøge de skiftende redaktionsmedlemmers baggrunde. I sidste instans er det i redaktionen, at beslutninger om tidsskriftets overordnede teoretiske perspektiver træffes, og derfor kan redaktionens sammensætning tænkes at have betydning for tidsskriftets valg af teoretisk perspektiv til forskellige tider.

Beskrivende, forklarende, analyserende

Fra 1980'erne og frem til i dag bevæger artiklerne i DpT sig fra indholds- og begrebsmæssigt fokus på psykologi og didaktik til en orientering mod filosofien og i særdeleshed det samfundsmæssige. Nuværende lektor (daværende ekstern lektor) Trine Øland² (2001) giver fx i *Daginstitutioner – mellem pasningsgaranti, skoleforberedelse og kvalitetsudvikling* en kritisk analyse af pædagogers uddannelsesmæssige og professionelle vilkår under skiftende politiske krav. Med artiklen *Pædagogen hellere træner end coach* forholder projektmedarbejder Stine Marie Hur (2009) sig med undren til begreber som magt, selvudvikling og det almindelige liv, når Serviceloven forpligter pædagoger til at coache udviklingshæmmede voksne.

I den før omtalte artikel af Sjølund kombineres det beskrivende og det foreskrivende på en måde, hvor begge aspekter træder tydeligt frem. Ved at sammenligne uddannelsessystemer i Danmark og Sovjetunionen opnår Sjølund at skitsere et forbillede. I *Engelske evalueringserfaringer og dansk dannelsesstradition* bruger pædagogikstuderende Rikke Wettendorff (2005) en komparativ pædagogisk tilgang til ”at skaffe en dybere indsigt (...) gennem en betragtning og analyse af flere instanser ” (Grue-Sørensen 1974: 183). Ved at sammenligne danske og engelske evalueringstraditioner opnår Wettendorff at tydeliggøre ændringen af måden, der evalueres på i det danske uddannelsessystem. En udvikling hun finder *bemærkelsesværdig*. Artiklen har først og fremmest et samfundsmæssigt perspektiv, idet den behandler skolens forandrede rolle i forhold til en samfundsmæssig og politisk udvikling, men den har også et filosofisk præg, i kraft af inddragelsen (og vurderingen) af dannelsessyn og dannelsesstraditioner.

Nuværende lektor (daværende ph.d.-studerende) Tomas Ellegaards artikel fra 2001 *Det er ikke en sørøver! Når børnehavebørn skal 'lære'*, kan på flere måder illustrere karakteristiske træk ved udviklingen af pædagogisk teori, som den finder sted i DpT.³

Artiklen forklarer tendensen til fokus på øget læring i børnehaven ud fra nogle samfundsmæssige forandringer. Med den bekymring der udspringer af danske folkeskoleelevers dårlige resultater i internationale undersøgelser, følger et stigende pres på både skoler og børnehaver. Børnene skal lære mere. Desuden betyder det øgede krav om dokumentation – i den offentlige sektor generelt - at pædagoger er tilbøjelige til at tilrettelægge undervisningslignende situationer for børnene.

Med spørgsmålet ”Mere læringsorientering = mindre selektion?” (Ellegaard 2001: 36) indledes en kritisk granskning af, om det nu er rigtigt, at de voksenstyrerede aktiviteter gavner de børn, der har det svært. Ellegaard vil undersøge, *hvad* børn lærer af disse aktiviteter – og *om* det fører til mindre selektion.

Forud for analysen af en observation udfoldes forskellen på, hvad der karakteriserer undervisningssituationer i skolen, og hvad der karakteriserer beskæftigelsestilbud i børnehaven. Gennem feltdagbog-citater møder læseren pædagogen Nina i en undervisningslignende situation med fire drenge. Selvom dette stykke tekst kan siges at være en objektiv beskrivelse, kan det ikke adskilles fra den teoretiske vinkel, der blev anlagt forinden. Dermed bliver det tydeligt, at det der foregår i den observerede situation i høj grad ligner undervisningssituationer i skolen, og at den

voksenstyrede læringsituation ikke fører til mindre selektion, men tværtimod til eksklusion. Heri ligger en implicit kritik, af det der foregår i situationen.

Artiklen skriver sig ind i debatten forud for vedtagelsen om læreplaner i daginstitutioner, og Ellegaards kritik af de samfundsmæssige krav om tidligere og tidligere indføring af regulær undervisning er klar. I hvert fald hvis undervisningslignende situationer indføres af hensyn til børn, som har det vanskeligt i børnehaven.

I analysen ligger der en kritik af en samfundstendens. Spørgsmålet er, om der også er nogle foreskrivende aspekter. I indledningen fremhæver Ellegaard, at ”pædagogerne giver nuanceret og på mange måder udtryk for at børnene lærer noget af deres indbyrdes samvær” (Ellegaard 2001: 35), og han understreger hermed (at erfaring viser), at børn lærer af at lege med hinanden. Samtidig kritiseres tilrettelagte læringsaktiviteter for at virke ekskluderende.

Man kan ikke heraf slutte, at Ellegaard taler for, at børnenes frie leg bør fylde det meste af et børnehaveliv, eller at undervisningslignende situationer aldrig bør finde sted. Det foreskrivende aspekt, der anes som en underliggende konsekvens af kritikken, er ikke udtrykt klart og entydigt. Artiklen rådgiver ikke om, hvordan børn kan lære mest muligt i børnehaven, men søger snarere at nuancere spørgsmålet. En skarp skelnen mellem artiklens beskrivende og foreskrivende perspektiv er derfor vanskelig at pege på.

Mod strømmen

Analysen viser, at artiklerne i Dansk pædagogisk Tidsskrift de seneste årtier overvejende kan karakteriseres som beskrivende og forklarende analyser med et kritisk perspektiv. Ind imellem leder kritikken til anbefalinger fx i form af ’frugtbare alternativer’. De kan være advarende eller give udtryk for bekymringer og antyde ’tænkelige effekter’. Oftest ligger de foreskrivende aspekter implicit i analysen og den samfundsmæssige kritik. Og oftest er de ikke direkte anvisende for, hvad der i forskellige pædagogiske sammenhænge er fornuftigst at gøre.

Som skrevet indledningsvist blev videnskabsfaget pædagogik oprettet bl.a. med henblik på at kunne kvalificere den pædagogiske debat forud for uddannelsespolitiske reformer. I dag er der forventninger om, at pædagogisk forskning ikke alene skal kvalificere debatten, men helst også skal levere nogle facts om, ’hvad der virker’. Forskning forventes at komme med opskrifter, der kan optimere den pædagogiske praksis. Og skønt dette er i modstrid med, hvad pædagogisk forskning

dybest set kan og skal, bliver megen pædagogik- og uddannelsesforskning til med netop dette formål (Hjort 2008: 31-32, Callewaert 2007: 266).

Dansk pædagogisk Tidsskrift ser ud til at gå imod strømmen. Anvisninger i optimalt udført pædagogisk arbejde var noget der var engang i de første årtier af tidsskriftets historie. I dag, hvor pædagogisk teori generelt bevæges i retning af det evidensbaserede og anvendelsesfokuserede, bevæger Dansk pædagogisk Tidsskrift sig i modsat retning og bidrager snarere med nuancerende spørgsmål end med entydige svar.

Stine Thygesen er studerende ved Afdeling for Pædagogik på Københavns Universitet

Referencer:

Andersen, Peter. Ø. (2012): Principielle pædagogiske spørgsmål. I: Andersen, P.Ø; Ellegaard, T. & Muschinsky, L.J. (red.): Klassisk og moderne pædagogisk teori, pp. 88-106. Hans Reitzels Forlag

Andersen, Peter. Ø. (2012): Pædagogik og pædagogiske teorier i Danmark fra 1960. I: Andersen, P.Ø; Ellegaard, T. & Muschinsky, L.J. (red.): Klassisk og moderne pædagogisk teori, pp. 58-87. Hans Reitzels Forlag

Andersen, Peter Ø. (2011): Pædagogikken i evalueringssamfundet. København: Hans Reitzels Forlag.

Callewaert, Staf (2007): Pædagogik – videnskab eller professionsviden? I: Andersen, P.Ø; Ellegaard, T. & Muschinsky, L.J. (red.): Klassisk og moderne pædagogisk teori, pp. 253-270. København: Hans Reitzels Forlag.

Grue-Sørensen, Knud (1965): Pædagogik mellem videnskab og filosofi. En samling essays. Gyldendal

Grue-Sørensen, Knud (1974): Almen pædagogik – En håndbog i de pædagogiske grundbegreber. Jul. Gjellerups Forlag

Hjort, Katrin (2008): Demokratiseringen af den offentlige sektor. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Hofstetter, Rita & Schneuwly, Bernard (2002): Institutionalisation of Educational Sciences and the Dynamics of Their Development. *European Educational Research Journal* 1/1

Nordenbo, Sven Erik (1984): *Bidrag til den danske pædagogiks historie*. København: Museum Tusulanums Forlag

Dansk pædagogisk Tidsskrift:

Ellegaard, Tomas (2001): Det er ikke en sørøver! Når børnehavebørn skal 'lære', DpT nr. 3/2001

Hagemann, Johannes (1957): Et F.N. – gruppearbejde i 7. klasse, DpT 5. årg. 1957

Herlak, Ester (1957): Lidt om læseundervisning i 1. kl., DpT 5. årg. 1957

Hur, Stine Marie (2009): Pædagogen hellere træner end coach, DpT nr. 3/2009

Jakobsen, Rasmus (1961): Børn og taknemmelighed, DpT 9. årg. 1961

Kabell, Aage (1957): Frimærker i undervisningen, DpT 5. årg. 1957

Mortensen, Arne (1985): Pædagogik og økologi, DpT nr. 3/1985

Møller, B. B. (1953): Om læsning, DpT 1. årg. 1953

Nørgaard, Ellen (2003): Dengang Dansk pædagogisk Tidsskrift blev til, DpT nr. 2/2003

Regnér, Elis G. (1961): Disciplin och mentalhygien, DpT 9. årg. 1961

Sjølund, Arne (1977): Børnehavens plads i det sovjetiske uddannelsessystem, DpT 25. årg. 1977

Wettendorff, Rikke (2005): Engelske evalueringserfaringer og dansk dannelsestradition, DpT nr. 3/2005

Øland, Trine (2001): Daginstitutionen – mellem pasningsgaranti, skoleforberedelse og kvalitetsudvikling, DpT nr. 3/2001

¹ Knud Grue-Sørensen var professor i pædagogik ved Københavns Universitet 1955-1974.

² Note ved red.: Trine Øland er sidenhen indtrådt i redaktionen for Dansk pædagogisk Tidsskrift.

³ Note ved red.: Tomas Ellegaard er sidenhen indtrådt i redaktionen for Dansk pædagogisk Tidsskrift.